

zkonsolidování jeho si jí žádá. Zde mohl by Kierkegaard, a celý Kierkegaard, mnoho působiti, sem mohl by vnést obrodný a očistný kvas. Kierkegaardova čest jest v tom, že ukázal náboženskost a speciálně křesťanskou náboženskost jako samu látku moderní tragičnosti. Po prvé od Řeků nalezl novou formu tragičnosti, tragičnosti opravdu vnitřní a duchové. Kierkegaard ukázal, jak opravdová náboženskost jest možna jen na podkladě estetickém a uměleckém; jako touha po poslední a nejvyšší objektivitě překonává jej ovšem, ale *právě proto jej předpokládá, a předpokládá v nejvyšší vroucnosti a intenzitě.*

Bez romantiky není možna náboženskost; a romantika jest zejména prvek katexochén křesťanský proti pohanskému pozitivismu. Že pochopil úlohu romantiky a estetiky v náboženskosti a že ji přitom vymezil, jest a bude vždycky nejvyšší ctí a slávou díla Kierkegaardova. Ale tím bude již vždycky čeliti zutilisování náboženskosti; bude vždy vetem proti tomu, aby tento dramatický a osudný veletok života byl zkanalisován; bude vždy rozpoutatelem revolty a bouře proti pachtýřům náboženskosti každého směru a každé observance; bude vždycky ukazatelem k vnitřním tragickým zkušenostem náboženským, cestou k náboženskosti, „jejíž říše není z tohoto světa“ a jejíž brána otevírá se v posměch, šilenství a smrt.

Arcidílo náboženské ironie bylo nedávno přeloženo do češtiny a zapadlo, zdá se, bez zvláštní pozornosti pod hladinu v národě, jemuž náboženskost bývala druhdy tragickým údělem jako žádnému druhému. Mním Okamžik velikého dánského básníka prózou a myslitele Sörena Kierkegaardova; vyšel před chvílí v Laichtrově sbírce Otázek a názorů překladem pí Krausové-Lesnė.

Proč Okamžik? Odkud tento název? Kierkegaard sám odpověděl na to v knize. Šlo mu zde o neaktuálnější aktuálnost, o otázku namířenou jako meč ke svědomí svého národa. On, dosud snivec, estét, umělec, hledatel krásného slova, básník nálady, křehký fabulista deníku Jana Svůdce, této nejkouzelnější exegeze donjuanismu, nad niž nebylo napsáno moderními psychologickými romanopisci francouzskými nic sensitivnějšího a jemněji odstíněného, dostal se sběhem okolností, z nichž některé ovšem sám vyvolal, do situace, kdy musil vzít na sebe břímě všech těžší, břímě určené pro bedra Herkulova, nebo lépe ještě: opravdový kříž, jak může se ho podejmout jen celý křesťan: působiti v okamžiku, působiti aktuálně v nejvíce zodpovědném a závažném smyslu tohoto slova, činem vyvolávati činy, ne ovšem činy fyzické, nýbrž mravní. Jemu, duchu založenému nábožensky jako málokterý druhý, připadl úděl opravdu strašný: bojovati proti své *církví*, bojovati právě proto, že byl náboženský — tedy: ve jménu *náboženskosti*. Doby, které nutí k takovým tragickým paradoxům, jsou doby opravdu kritické a osudné: v nich čas dozrál k vnitřní roztržce a dlouhá bída pomalého vývoje čeká železa a ohně operátérova.

Lež a podvod kupily se a houstly příliš dlouho kolem Kierkegaardova

a z tísně a hrůzy chvíle vyrazil pak Okamžik jako výkřik před ztroskotáním lodi: nyní staň se, co se stát má a musí; já spasil své svědomí a ostatní není věcí mou, nýbrž vaší! Z takové zjitřené atmosféry, z takového duševního pathosu tryskají jiskry mučivé ironie Kierkegaardovy a propalují se na dno nakupených a navrstvených lží, klamů a podvodů, jimž se říká moderní, osvícené státní křesťanství.

Když r. 1854 zemřel biskup Mynster, kterého znal Kierkegaard jako prototyp moderního úřednického kněze, vlažného, kompromisního a hladkého krasořečníka, jenž bál se domyslit a zůstal vždycky na půl cestě, a když prof. Martensen, čekatel biskupské prebendy, rozezpíval se o něm květnatými frázemi jako „o svědku pravdy, článku ve svatém řetěze“ apoštolův a učeníků Kristových, vybuchl svatý hněv Kierkegaardův. V deníku Fädrelandet položil veřejně otázku, byl-li biskup Mynster jedním z pravých svědků křesťanské pravdy, a řadou dalších článků polemických dokázal, že tvrditi něco takového o biskupu v hedvábí a sametu, o moderním knížeti oficiální církve jest blasfemie, která staví pravdu na hlavu. Dnešní křesťanská bohoslužba není nic jiného než dělání si blázna z Boha, dokazoval jiný článek polemický. Těmito novinářskými statěmi dostal se k letáku „Toto se má říci: budiž to tedy řečeno“. Zde postavil svou thési, která jasně osvětluje bod, na němž stál Kierkegaard, bed Archimedův, odkud opravdu pozdvihl jako pákou shnilé křesťanství oficiální a odkud je zvážil a shledal lehkým. „Kdokoliv jsi, můj příteli,“ píše zde Kierkegaard, „ať jest jinak tvůj život jakýkoli — máš vždy o jednu a velikou vinu méně tím, že se přestaneš zúčastňovat veřejné bohoslužby (jestliže se jí vůbec zúčastňuješ); nezúčastníš se, když si dělají z Boha blázny, nazývajíce křesťanstvím Nového Zákona, co křesťanstvím Nového Zákona není.“ Tím dostal se pak k volným sešitům nadepsaným Okamžik, v nichž vybojoval svůj boj, jistě jeden z nejlepších bojů moderních.

Čteš-li dnes Okamžik a nejsi-li zasvěcen do života a díla Kierkegaardova, může se ti zdát chvílemi, že čteš vnuka Voltairova nebo syna Heinova. Ironie jeho jest jim na první pohled příbuzná, ale právě jen na první pohled. Heine pověděl kdesi, že každé náboženství, jakmile se stane náboženstvím státním, přestává být náboženstvím a stává se čímisi odporným a hodným opovržení, a Kierkegaard ukazuje to speciálně na

dánském státním křesťanství, na úřední luterské církvi dánské. Voltaire pronásledoval kněze jako podvodníky a lháře, kteří tvrdí něco, čemu sami nevěří, a slibují něco, čeho nemohou splnit. Stejně vede si Kierkegaard: Okamžik hemží se invektivami, které mluví o kněžích jako o obchodnících, výdělkářích, podvodnících, komediantech a lidojedech.

A přece, jaký rozdíl mezi stanoviskem Kierkegaardovým a stanoviskem Voltairovým nebo Heinovým! Kierkegaard byl duch náboženský, Voltaire a Heine duchové protináboženští: jeden racionalista a osvícenec, kterému bylo křesťanství škodlivým a pošelilým bludem, pramenem zhoubných pověr, rozdujucích a hanobících lidstvo; druhý sensualistický Hellén, který se odvracel osudně celým svým temperamenem a charakterem, všemi nervy a vším vkusem svým od asketického nazarenství. Oba stáli na jiné půdě než Kierkegaard, oba byli jeho protinožci. Tím jest již řečeno, jak zásadně liší se ironie Kierkegaardova od ironie jejich. Kierkegaardovi jest křesťanství, t. j. křesťanství Nového Zákona, křesťanství evangelí, poslední klad a poslední jistota života, jest mu náboženstvím katexochén. A samým zločinem na životě jest mu padělati křesťanství: toť otrava samých kořenů životních. A toho dopouští se oficiální církve státní: její křesťanství jest zrada křesťanství pravého a prvotního, její křesťanství není než maskované pohanství — maskované, a proto dvakrát odporné a nebezpečné. Křesťanství pojal Kierkegaard ve veliké ryzosti a výlučnosti jako náboženství po výtece pesimistické a asketické, jako náboženství bolesti. Křesťan jest mu hostem na zemi, bláznem a pošelcem po rozumu dětí tohoto světa; říše křesťanova není z tohoto světa; křesťan prochází vši časností a tělesností a touží utrpením plniti vůli boží a dojíti smíru se svým Bohem. Kierkegaard vycítl zejména dobře základní anarchistický rys prvotního křesťanství; křesťan nemůže nikdy chtít býti oporou státu; mezi ním jako člověkem duchovým a mocí a vládou světskou, opřenou o násilí, jest vnitřní nesrovnatelný rozpor. Pravý křesťan podle Kierkegaardova (a dodávám: i podle evangelí) jest jen, může býti jen psancem a štvancem na této zemi, ale nikdy ne řádným občanem a otcem rodiny, filistrem, platicím daně a plodícím děti pod záštitou trůnu a oltáře. Zde zní nota, která spřiznňuje Kierkegaardova s Tolstým, jako jiné struny sblížují jej s Carlylem a Nietzsem.

Jako Carlyle nenávidí i Kierkegaard všechny „žvast“ a všechny „tlach“ historických diletantů, již pravdy neprožili a zdržují jen od díla vyvoleného muže-dělníka, který proniká povrchem nakupených lží a jalových frází k jádru věci a ví, „čeho jest třeba“, a může *činem* pomoci době, dusící se pod kupami prázdných frází a mrtvolných odvozenin a odmocněním; jako Carlyle odmítá nebezpečnou a zahanbující frázi o „pokroku“, odmítá pohodlnický liberalism, který chce všecko smířit, poněvadž bojí se rozhodovat a nemá k tomu ani vnitřních důvodů, neboť jest mu všecko lhostejné; s posměchem kamenuje názor, že jsme i v křesťanství pokročili proti prvotnímu stadiu: tento „pokrok“ není mu nic jiného než odpadnutí od prvotní jasné pravdy a poctivosti. Jako Nietzsche Nečasových úvah, tak i Kierkegaard podezírá historism a cítí nechuť k němu jako k seslabovateli vůle a podlamovateli charakteru.

Veliké slovo Kierkegaardovo jest jeho *buď — anebo*. Tuto dichotomii klade jako sekýru ke kořenům všech ztrouchnivělých stromů, jí nutí lež a klam a podvod, aby odkryly hledí a přiznaly barvu. „Buďto — nebo,“ píše, „je slovo, před nímž se rozletují křídla dveří a ukazují se ideály — blažený pohled! Buďto — nebo je znamení, jež dává přístup k nepodmíněnému, — buď Bohu chvála! Ano, buďto — nebo jest klíč k nebi.“ Jeho metoda jest metoda čistotnosti; jest mistr disociace, mistr rozdružování. Svým *buď — anebo* rozbíjí a roztrřisťuje slepence představ, které k sobě nenáleží po vnitřním spříznění a jež spojila jen vnějšková konvence, náhodnost historického vývoje, zvyk a zlozvyk lidské bezmyšlenkovosti, tuposti, nepravdivosti a nečestnosti.

A v tomto *buď — anebo* jest i účinnost jeho metody ironické, jako totéž *buď — anebo* mravní opravdovosti bylo tajemstvím ironie Sokratovy a Pascalovy; jako Sokrates sofistů a Pascal laxní probabilisty, tak i Kierkegaard tímto *buď — anebo* přinutil ke kapitulaci oficiální luterskou církev své rodné země. Poměr Kierkegaardův ke křesťanství byl v jádře týž jako poměr Sokratův k moudrosti: poměr krajní poctivosti a čestnosti, poměr nesmírně pokorný a čistý — oba stáli jako katechumeni v předsíni chrámové, oba jako publikán z Nového Zákona klečeli v pozadí s hlavou schýlenou, netroufajíce si vzhlednouti k oltáři. Kierkegaard sám netroufal si zváti se křesťanem: tak vysoko položil si pojem ten jako ideální summum životní statečnosti a duchové síly.

A *odtud* pramení se jeho mravní právo na hněv, když vidí, jak tento čestný titul přisvojuje si kdekdo, jak si jej osobují *všichni*, ačkoliv po pojmu svém může náležeti jen *výjmkám*, jen lidem nejřidším a nejvzácnějším.

Krásný pud čistotnosti žije v knize Kierkegaardově a činí ji drahou i těm, kdo nestojí na jeho stanovisku. Žijeme v době málo čistých a málo jasných kompromisů ve všem a všude. Kierkegaard, velký disociátor, velký rozdružovatel a rozlišovatel, měl by nám býti drahý zvláště v této době, kdy pobíhá ulicemi všude tolik nerovných a nemožných manželstev, manželstev jen divadelních a dekoračních. Svatý Kierkegaarde, nepříteli svateb s církevním požehnáním, mělo by býti naší modlitbou, rozháněj, rozlučuj, rozbíjej! Vrať prvky z jich pitvorných a směšných spojení jejich původní čistotě a ryzosti! Vysvobod je z jich umělého spřežení a zajetí! Učiň je zase prostými, živnými, zdravými! Vrať nám krásný smysl, sám základ duševního zdraví: viděti bílé bílým a černé černým.